

ขอบคุณภาพจาก: <https://bit.ly/2ZC77Sv>

ผู้ไทกะตากจากมหาไซถึงโนนหอม :
การศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม
Phu Tai Katak from Mahaxay to Non Hom :
A study of the social and cultural dynamics

ปกกสิณ ขาทิพอด¹

Pokkasin Chatiphod

E-mail: dchathip@gmail.com

Received: December 28, 2017

Revised: May 30, 2019

Accepted: June 25, 2019

¹ Assistant Professor, Department of Thai Language, Faculty of Humanity and Social Science,
Sakon Nakhon Rajabhat University

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตาก มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรม และประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชาวผู้ไทกะตาก และเพื่อศึกษาพลวัตของวัฒนธรรมประเพณีและบทบาทหน้าที่ของคติชนชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งในประเทศไทยและประเทศ สปป.ลาว อีกทั้งยังใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมีความเชื่อมโยงกับการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทเข้ามาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 ชาวผู้ไทกะตากมีวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา และอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยผสมผสานกับความเชื่อของกลุ่มชนอื่นๆ ในภาคอีสาน และยึดฮีตสิบสองเป็นกรอบของการดำเนินชีวิต และยังมีตำนานนิทานของชุมชนที่สัมพันธ์กับตำนานหนองหารลุ่ม ในด้านพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านหลายประการมีพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคม ด้วยอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ แต่ก็ยังคงมีความพยายามที่จะธำรงรักษาแบบแผนปฏิบัติของประเพณีและพิธีกรรมนั้นด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การอนุรักษ์ภาษา การรื้อฟื้นประเพณีที่สูญหาย รวมถึงการแสดงอัตลักษณ์ของเครื่องแต่งกายในงานประเพณีและพิธีกรรม และการจัดงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมในชุมชนอย่างงานวันผู้ไทโลก

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม, ประเพณี พิธีกรรม, ผู้ไทกะตาก

Abstract

The article aims to study the social and cultural dynamics of the Phu Tai Katak ethnic group. It attempts to gather knowledge about local history, culture and traditions of Phu Tai Katak rites and to study the dynamics of traditional culture and function of folklore of the Phu Tai Katak ethnic group of Non Hom Village . This study uses the methodology of folklore research which fieldwork data collection in Thailand and Laos, participatory observation and in-depth interview with key informants. It was found that the local history of the Phu Tai Katak, Non Hom is linked to the migrations of Phu Tai ethnic group migrants into Thailand during the reign of King Rama 3 to King Rama 5. The Phu Tai Katak have their own indigenous culture, tradition, rituals and beliefs that are related to the teachings of Buddhism. In addition, they believe in supernatural powers by following the beliefs of neighboring people in the Northeast such as taking the Heet Sip Song as a framework of living and other available myths, legends and folk tales of the community related to the legend of Nong Han. This study is important in the field of social and cultural dynamics as it was found that many traditions and rituals of the villagers are dynamic or changing as compared to those that exist in the modern culture and society, under the influence of globalization. However, efforts are still being made to preserve the traditions and rituals in various ways such as measures for the preservation of language and revivalism of ancient traditions including the identification of costumes, rituals and events that promote cultural tourism in the community of Phu Tai World.

Keywords: Local History, Social and Cultural Dynamics, Tradition and Ritual, Phu Tai Katak Ethnic Group

บทนำ

การศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยอาศัยชุดข้อมูลทางคติชนมาเป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้นในบทความนี้จะเริ่มต้นที่การนำเสนอชุดข้อมูลของประวัติและความเป็นมาของกลุ่มชนผู้ไทกะตากของบ้านโนนหอมในด้านการอพยพ การตั้งถิ่นฐาน โดยอาศัยข้อมูลจากประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในพงศาวดารและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยมีสังเขปเนื้อหา ดังนี้

การอพยพของชาวผู้ไทและประชากรกลุ่มอื่นๆ จากบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้ามาสู่ประเทศไทย โดยผู้คนในเมืองที่กวาดต้อนมาได้แก่ เมืองมหาชัย เมืองพนม เมืองเชียงขวาง เมืองชุมพร เมืองพวง เมืองพะลาน เมืองเชียงคำ เมืองเชียงแมน เมืองกาย เมืองเชียงตี เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน เมืองพร้าว เมืองหาว และเมืองวัง และเมืองเหล่านี้ก็มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ผู้ไท กะเลิง โส้ ญ้อ ข่า การอพยพครั้งนี้เกิดขึ้นจากการตัดกำลังและเสบียงของกองกำลังเจ้าอนุวงศ์และศึกช้างเผือกญวน จึงต้องอพยพโยกย้ายด้วยวิธีการกวาดครัวและเกลี้ยกล่อมกลุ่มคนต่างๆ จากหลากหลายหัวเมือง ทำให้เกิดการสะสมของผู้คนจำนวนมากในบริเวณเขตภาคอีสานตอนบน ตั้งแต่ หนองคาย นครพนม สกลนคร มุกดาหารและกาฬสินธุ์ ชาวผู้ไทที่ถูกกวาดต้อนมาสมัครใจที่จะเลือกพื้นที่ในการตั้งบ้านเรือนได้ตามที่ต้องการ และหนึ่งในกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนมามีชื่อว่า "กะตาก" "กะตะ" หรือ "ผู้ไทกะตาก" ตามที่ชาวบ้านใช้เรียกตนเอง

พื้นที่ที่ชาวผู้ไทกะตากเลือกที่จะตั้งบ้านแปงเมืองนั้นแทบจะไม่แตกต่างจากชาวผู้ไทกลุ่มอื่นๆ มากนัก กล่าวคือ ชาวผู้ไทนิยมตั้งบ้านเรือนใกล้บริเวณที่มีแหล่งน้ำและใกล้กับเชิงเขา ซึ่งบริเวณเดิมที่ชาวผู้ไทอพยพมานั้นอยู่ในแขวงสะหวันนะเขตและแขวงคำม่วน ล้วนขนานไปด้วยภูเขาและลำห้วย พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม ปลูกข้าว เมืองจำปอน เมืองอุทุมพอน เมืองอาดสะพังทอง เมืองพิน เมืองเซโปน เมืองนอง เมืองป่าปางทอง เมืองสองคอน เมืองชนบุลี เมืองไชบุลี เมืองวีละบุลี เมืองอาสะพอน เมืองไชพูทอง และเมืองท่าพะลานไซ

ทรงยศ วีระทวีมาศ (Veeratavemat, 2009, 30) กล่าวว่า เมืองพิน เมืองเซโปน มีกลุ่มชนผู้ไทอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (Thiphakornwong, 1995, 114-115) กล่าวว่า เมื่อเสร็จศึกพระเจ้าอนุวงศ์แล้ว ฝ่ายสยามต้องกระทบกระทั้งมีศึกกับญวนหรือเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2386 จึงมีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองวัง 852 คน เมืองตะโปน 575 คน เมืองรนอง 103 คน เมืองพิน 122 คน และจากเมืองคำม่วน 806 คน ข้ามมาอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง จากหลักฐานทำให้ทราบว่า มีพลเมืองของคำม่วนถูกกวาดต้อนมามากเช่นกัน และน่าจะมีชาวผู้ไทกะตากปะปนกับผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมานี้ด้วย

แม้ว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ “ผู้ไท” มีนักวิชาการได้ให้ความสนใจมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยา สังคมวิทยา นักภาษาศาสตร์ รวมถึงนักคติชนวิทยา ที่ต่างก็ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไทในแง่ต่างๆ ตามศาสตร์ของตน แต่การศึกษาเกี่ยวกับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่อาศัยกระเปียบวิถีและแนวคิดทางคติชนวิทยายังคงมีไม่แพร่หลายนัก เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ “ผู้ไทกะตาก” ให้มากขึ้น อีกทั้งยังจะช่วยให้นำข้อมูลที่เกิดจากการศึกษามาเป็นแนวทางในการ “รับรู้” และ “เผยแพร่” เพื่อนำไปวางแผนและดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน และเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนวัฒนธรรมไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด ดังนั้น การมีชุดข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกะตากไม่ว่าจะเป็นชุดข้อมูลทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์และคติชนวิทยา ล้วนเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะช่วยให้คนในชุมชนและผู้สนใจศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้เรียนรู้ความเป็นมาของตน และสามารถสืบสานและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มได้ และการศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมดังกล่าว จะช่วยให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของภาษา ประเพณี พิธีกรรมของชนรุ่นหลัง ในฐานะเจ้าของข้อมูลที่จะมีหน้าที่ในการสืบสานและสร้างสรรค์เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมและประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
2. ศึกษาพลวัตของวัฒนธรรมประเพณีและบทบาทหน้าที่ของคหิชนชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม ด้านการเปลี่ยนแปลงรวมถึงบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยจะนำเสนอข้อมูลงานวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลประเภทภาษา ประเพณี พิธีกรรมและตำนานของชาวผู้ไทที่บ้านทักไว้เป็นลายลักษณ์จากเอกสารต่างๆ อาทิ พงศาวดาร สารานุกรมวัฒนธรรม บทความวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกะตาก จำนวน 5 ครั้ง โดยแบ่งเป็นเก็บข้อมูล 4 ครั้งที่บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และ 1 ครั้งที่บ้านมหาไชและบ้านปากกล้วยทุ่ง แขวงคำม่วน สปป.ลาว ดังรายละเอียดต่อไปนี้
 - 2.1 ครั้งที่ 1 วันที่ 31 มีนาคม 2560 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและความเป็นมาอื่นๆ ของหมู่บ้าน เช่น ระบบโครงสร้างทางสังคม ครอบครัว เรื่องเล่า ตำนานและนิทาน
 - 2.2 ครั้งที่ 2 วันที่ 13 เมษายน 2560 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participants observation) การเริ่มต้นฤดูเก็บเกี่ยว และการประกอบประเพณีที่เกี่ยวข้อง

เกษตร รวมถึง วัฒนธรรมส่วนต่างๆ ได้แก่ การเกิด การแต่งงาน การบวช การตาย การแต่งกาย อาหารการกิน และภูมิโนเทศทางวัฒนธรรมของชุมชน บ้านโนนหอม

2.3 ครั้งที่ 3 วันที่ 12 พฤษภาคม 2560 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับระบบและวิธีการเกษตรการทำนา ทำไร่ ทำสวนของชาวบ้าน

2.4 ครั้งที่ 4 วันที่ 12 มิถุนายน 2560 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีในรอบปีของชาวบ้านโนนหอม

2.5 ครั้งที่ 5 วันที่ 22-26 มิถุนายน 2560 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกะตากที่เมืองเมืองพิน แขวงสะหวันนะเขต, บ้านปากกล้วยทุ่ง, เมืองมหาชัย แขวงคำม่วน สปป.ลาว เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้าน เพื่อนำมาเป็นข้อมูล เปรียบเทียบกับผู้ไทกะตากที่บ้านโนนหอม

3. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและภาคสนามมาศึกษา ถอดคำพูดและ บันทึกด้วยสัทอักษร แล้วจัดกระทำข้อมูลด้วยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ซึ่งได้ใช้ แนวคิดบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ศิราพร ณ ถลาง (Na thalang, 2014, 360) กล่าวว่า แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม มักจะถูกตั้งคำถามว่าข้อมูลทางคติชนมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสังคม ในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม และมาลีนอฟสกี (Bronislaw Malinowski) นักวิชาการในสำนักโครงสร้างหน้าที่นิยม ได้กล่าวไว้ว่า ตัวบท (ของเรื่องเล่า) เป็น สิ่งที่มีความสำคัญ แต่ถ้าขาดซึ่งบริบทตัวบทก็จะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต รวมถึงเรื่องเล่า มีชีวิตอยู่ในสังคมของชาวบ้าน ไม่ได้มีชีวิตอยู่บนกระดาษ และได้ใช้แนวคิดบทบาท หน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ที่ชี้ให้เห็นว่าควรให้ความสนใจ บริบททางสังคมของคติชน และได้แสดงว่าคติชนมีบทบาทหน้าที่ 4 ประการ คือ การอธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรม การทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคม ประเพณีที่ใช้ประเพณีการบอกเล่า การรักษามาตรฐานและแบบแผนพฤติกรรม ในสังคม และให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกของความคับข้องใจ

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา

5. จัดเวทีเพื่อค้นข้อมูลกับชุมชน
6. เรียบเรียงรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
7. สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม

ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม มีรายละเอียดครอบคลุมเรื่องประวัติความเป็นมา การอพยพและตั้งถิ่นฐานของผู้ไทกะตาก สภาพทางทางสังคมและวัฒนธรรมที่อาศัยด้วยโครงสร้างทางสังคม เครือญาติ และเครือญาติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ โดยข้อมูลทั้งหมดได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ผ่านการเรียบเรียงข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีผลการศึกษาดังนี้

การศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมในงานวิจัยนี้ ใช้ข้อมูลจากหลักฐาน 2 ประเภท ได้แก่ เอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทพงศาวดาร และประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลประเภทพงศาวดารซึ่งกรมศิลปากร (Fine Arts Department, 1999, 225-226) ได้บันทึกไว้ในประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 4 ความว่า "ครั้นในจุลศักราช 1207 (ตรงกับ พ.ศ. 2388) เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งลงมาอยู่ ณ กรุงเทพฯ รับอาสาจะไปปราบปราม จึงโปรดให้พระมหาสงคราม เป็นแม่ทัพ ขึ้นไปรวบรวมกองทัพหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกสี่ทัพเป็นคนหมื่นเศษ แยกเป็นสี่ทางไปตีเมืองวัง เมืองจะโปน เมืองพิน เมืองรนอง เมืองเชียงร่ม เมืองผาบ้ง พลเมืองเหล่านั้นต่างแตกหนีเข้าป่าไปสิ้น แต่งให้ออกเที่ยวกวาดครอบครัวที่ถูกป้อนและหน้าไม้ล้มตายมาก จับได้บ้าง เกลี้ยงกลมได้บ้าง เป็นคนครัวพันร้อยเศษ ช่างยี่สิบช่าง จดเผ่าบ้านเรือนเสียแล้วมีใบบอกลงมา...ภายหลังนายทัพนายกองพากันกลับลงมาเผ่าทุลละของอุลสีพระบาท ได้ครอบครัวมาใหม่เป็นจำนวนคน เมืองวัง 842 คน เมืองจะโปน 575 คน เมืองรนอง 103 คน

เมืองพิน 122 คน เมืองคำมวน 806 คน รวม 2,458 คน โปรดให้ถามดูว่าจะสมัครตั้งอยู่ตำบลใดก็ให้ตั้งตามใจสมัคร กลุ่มผู้ไทที่ถูกกวาดต้อนมาที่อาสาและสมัครใจอยู่ในจังหวัดสกลนครได้แก่ ท้าวโรงกลางเมืองวัง สมัครอยู่บ้านปะขาวพังงาขึ้นเมืองสกลนคร" ในพงศาวดารไม่ได้ปรากฏชัดเจนว่ามีผู้ไทกะตากอพยพเข้ามาในประเทศไทยรัชสมัยใด และมาตั้งรกรากที่จังหวัดสกลนครในสมัยใด แต่จากการสันนิษฐานตามปี พ.ศ. ที่ชนกลุ่มผู้ไทถูกกวาดต้อนมาพอจะทราบว่าในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เริ่มมีกลุ่มชนผู้ไทจากหลายๆ เมืองถูกกวาดต้อนมา และชาวผู้ไทกะตากน่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาพร้อมกัน ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหลายรุ่นต่อกันมาเป็นประวัติของความทรงจำที่เกิดขึ้นจากการสืบทอดโดยมุขปาฐะ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (Srisontisuk, 2001, 13) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไท บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร" ได้สัมภาษณ์นางพิม เปลี่ยนเอก ผู้อาวุโสในหมู่บ้านโนนหอม ได้ประวัติในเชิงเรื่องเล่าของชุมชน ความว่า ในปี พ.ศ. 2400 ตอนต้นรัชกาลที่ 4 หรือประมาณ 143 ปีล่วงมาแล้ว ชนเผ่าผู้ไทได้อพยพมาจากบ้านกะตาก เมืองภูวานากระแต้ง (เมืองหลวงเก่าอยู่ในแขวงคำม่วน) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่เดิมบริเวณนี้มีชาวผู้ไทอยู่มาก แล้วก็พากันข้ามแม่น้ำโขงมายังประเทศไทยและลัดเลาะตามแนวเทือกเขาภูพาน มุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตกที่มีหนองน้ำใหญ่คือหนองหาร แล้วบรรพบุรุษของชาวผู้ไทโนนหอมก็ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านเล็กๆ กระจายอยู่ตามทุ่งนาริมฝายบึงป่าทาม ซึ่งบริเวณเหล่านั้นมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ได้แก่ ทุ่งนาพ้อชม ทุ่งนาโพ วังจันทบ นาทาหลุบ อ่องชีควาย ซึ่งบริเวณทั้ง 5 แห่งนี้ มีคนตั้งบ้านเรือนอาศัยเป็นหลักแหล่งอยู่แล้วแต่มีครัวเรือนไม่มาก หลังจากนั้นจึงได้โยกย้าย ขยับขยายพื้นที่มาในบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึงในบริเวณบ้านโนนหอมในปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่รอบๆ บ้านโนนหอมเป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมถึงเมื่อฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก ผู้นำทั้ง 5 คนของทุ่งนาพ้อชม ทุ่งนาโพ นาจันทบ นาทาหลุบ อ่องชีควาย จึงได้มารวมกันและใช้พื้นที่ของบ้านโนนหอมในปัจจุบัน

ในยุคแรกที่มีการกวาดต้อนผู้คนข้ามมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง กลุ่มชนผู้ไทน่าจะจะเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดและมีมากที่สุด แต่ในครั้งนี้อันตรายไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีชาวผู้ไทกะตาคมาด้วย แต่มีผู้ไทเมืองวัง ผู้ไทเมืองพิน ผู้ไทเมืองเซโปน และผู้ไทเมืองกะบอง ซึ่งหากพิจารณาตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ของชาวบ้าน โนนหอมที่ได้ยินและได้ฟังเรื่องราวการอพยพของบรรพบุรุษของตนเอง มักจะเล่าทำนองว่า “มาจากเมืองบกเมืองวัง” ส่วนอีกกลุ่มก็มักจะเล่าว่า “มาจากเมืองคำเกิด คำม่วน” จากคำบอกเลาดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารที่บันทึกไว้ว่า รัชกาลใหญ่ของการกวาดต้อนมานั้นเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนอีกระลอกหลังก็มีการอพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้วในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการสำรวจและแบ่งเขตการปกครองหัวเมืองอีสานเกิดขึ้น หากจะกล่าวถึงผู้ไทกะตาคตามประวัติความทรงจำ และคำบอกเล่าที่บอกว่า บรรพบุรุษนั้นมาจากเมืองคำเกิด คำม่วน ซึ่งเมืองดังกล่าวมีการกวาดครัวอพยพมาก่อนข้างมาก และในพงศาวดารได้กล่าวไว้ว่า “อนึ่ง พระสุนทรราชวงศา พาพระคำก๊อน เจ้าเมืองคำเกิด เพี้ยชัยสงคราม เพี้ยวงศ์ปัญญา เพี้ยเมืองขวา เมืองคำม่วนลงไปแจ้งราชการที่กรุงเทพฯ เจ้าพนักงานได้จัดแจงให้พวกดังกล่าวตั้งน้ำพระพิพัฒน์สัตยาถวายเป็นโต๊ะละออ รุธิพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตามอย่างธรรมเนียมแล้ว และพาเข้าเฝ้าทูลละอออรุธิพระบาท จึงมีพระราชโองการดำรัสว่าซึ่งเจ้าเมือง ท้าวเพี้ย นายไพร่ครอบครัวพากันมาสวามิภักดิ์ข้ามปากของมาโดยดี ก็ให้จัดแจงครอบครัวให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นที่เป็นที่ทางทำมาหากินให้เป็นปกติพร้อมมูลกัน”

ข้อมูลอีกแหล่งหนึ่งที่สามารถยืนยันการเคลื่อนย้ายหรืออพยพของชนเผ่าผู้ไท คือ บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่งของแอมอนิเย (Premjit and Dore, 1996, 126) ที่ได้กล่าวถึงประชาชนในเมืองสะซุน (สกลนคร) ซึ่งได้เล่าว่า “เมืองสะซุนได้สถาปนาขึ้นเมื่อ 50 กว่าปีมานี้ ประชาชนซึ่งเดิมอยู่ที่เมืองมหาชัย ได้อพยพเข้ามาในคราวที่เจ้าขุนบดินทร์มารบกับเจ้าอนุเวียงจันทน์ ท้าวอินทร์เป็นเจ้าเมืองคนแรก...ประชาชนในเมืองสะซุนประกอบด้วยพวกคนลาว ผู้ไทและอาณาม ซึ่งทำนาเป็นอาชีพหลัก” ข้อมูลดังกล่าวได้กล่าวไว้ค่อนข้าง

ตรงกันเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวผู้ไท และชาวผู้ไทกะตาก จึงน่าจะอพยพมาในภายหลังจากการกวาดครัวอย่างต่อเนื่องในสมัยรัชกาลที่ 3 และพื้นที่ของชาวกะตากหรือหมู่บ้านเดิมของชาวกะตาก น่าจะอยู่ในบริเวณเมืองคำเกิด คำม่วน และเมืองมหาชัย ปัจจุบันอยู่ในแขวงคำม่วนของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อแรกอพยพมานั้นน่าจะอาศัยอยู่ปะปนกับกลุ่มชนอื่นๆ อาทิ ย้อ โย้ย กะเลิง แต่ภายหลังได้อพยพไปหาหลักแหล่งที่ทำกินของตนเอง โดยเฉพาะเลือกพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านหรือถิ่นฐานเดิมที่ตนเองได้อพยพมานั่นเอง

วันชัย ผึ้งซ้าย (Interviewed on April 13, 2017) ได้เล่าว่า ประวัติศาสตร์ของชาวบ้านโนนหอม ได้ถูกบันทึกไว้ด้วยมุขปาฐะและเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน แต่ทุกวันนี้ก็เริ่มจะเลือนหายไปจากความทรงจำของคน โดยเฉพาะเด็กๆ รุ่นหลัง จริงอยู่ที่เด็กๆ ยังคงใช้ภาษาผู้ไทในการสื่อสารกับคนในครอบครัว แต่ประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้มีการเล่าขานหรือสืบสานไปสู่คนรุ่นหลังอาจจะหายไปได้ในอนาคต พร้อมกันนี้ยังได้เล่าประวัติของผู้ไทโนนหอมที่ได้ยินมาจากคนรุ่นก่อนๆ สอดคล้องกับข้อมูลของนางพิม เปลี่ยนเอก (Interviewed on April 13, 2017) กล่าวว่า ชาวผู้ไทบ้านโนนหอม อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง มาจากบ้านกะตาก เมืองภูวานากระแดง คำว่า “กะตาก” นี้มาจากลักษณะของการพูดคุยของชาวผู้ไท ที่จะใช้เสียงดังพูดคุยกัน เหมือนหนึ่งไก่กะต๋ากเสียง ซึ่งทำให้คนอื่นที่ไม่เข้าใจลักษณะปกตินี้ว่าชาวผู้ไทบ้านโนนหอมชอบทะเลาะกันเสียงดัง หากแต่การพูดเสียงดังเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทโนนหอมและชาวผู้ไทกะตากอีกหลายแห่ง ก่อนที่จะมาตั้งรกรากอยู่บริเวณบ้านโนนหอมปัจจุบันนี้มีบ้านที่เป็นครัวเรือนต่างๆ อยู่ใกล้ๆ กับบ้านโนนหอมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งบริเวณต่างๆ ที่ชาวบ้านผู้ไทเหล่านั้นอาศัยอยู่มี 5 จุดด้วยกัน ได้แก่ บ้านทุ่งนาพอม บ้านทุ่งนาโพ บ้านวังจันทบ บ้านนาตาหลุบ บ้านฮ่องซี้ควาย บ้านที่กล่าวถึงนี้ได้นับเอาจำนวนครัวเรือนเมื่อแรกตั้ง และคงมีผู้นำแต่ละคนเป็นหัวหน้า และในระยะแรกของการอพยพมานั้นก็คงจะขยับขยายหรือเคลื่อนย้ายหาพื้นที่ทำกิน โดยเฉพาะการทำนา ปลูกพืชไร่ต่างๆ

2. ผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมจากประวัติความทรงจำ

การศึกษาความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากจะใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พงศาวดาร ไบบोक และบันทึกต่างๆ แล้ว ส่วนหนึ่งที่เป็นที่สามารถนำมาใช้ประกอบการศึกษา คือ ประวัติความทรงจำจากคำบอกเล่า และเรื่องเล่าประเภทตำนาน นิทานซึ่งสามารถบ่งบอกพื้นภูมิหลังของคนในชุมชนได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

ชาวผู้ไทกะตากจากบันทึกหลักฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (Prince Damrongrajanuphap, 2000, 289) ได้กล่าวสั้นๆ ไว้ว่า "พวกกะตากพบที่เมืองสกลนคร ว่าแต่แห่งละเล็กละน้อย สืบก็ไม่ได้ความว่าถิ่นเดิมอยู่ที่ไหน" แต่จากประวัติความทรงจำและคำบอกเล่าของชาวบ้านผู้ไทกะตากทำให้ทราบว่าส่วนมากแล้วอพยพมาจากเมืองมหาไช เมืองคำเกิด คำม่วน ซึ่งบริเวณดังกล่าวก็มีชาวผู้ไทอาศัยอยู่จำนวนมาก บางคนก็บอกว่าอพยพมาจากเมืองภูวานกระแดง ซึ่งอยู่ใกล้กับเมืองมหาไชกองแก้ว แต่เมื่อมีการอพยพมาถึงภาคอีสานทำให้ปะปนกันหลายกลุ่ม แล้วกระจัดกระจายหาจับจองที่ทำกินและตั้งหลักแหล่งของตนเองต่อไป ผู้ไทกะตากจากคำบอกเล่าของชาวบ้านโนนหอมมีอยู่หลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโพนยางคำ บ้านห้วยปลาไหล บ้านท่าเยี่ยมหนองจี่เต่าบ้านดงหลวง บ้านใหม่หนองมะเกลือ บ้านด่านม่วงคำ และบ้านโนนกง เป็นต้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (Srisontisuk, 2000, 19) ได้เก็บข้อมูลจากประวัติคำบอกเล่าของชาวบ้านโนนหอม ตั้งแต่ปี 2543 ทำให้ทราบว่าอายุของบ้านโนนหอมจากแรกเริ่มที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2400 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2544 (ในขณะนั้น) รวมอายุได้ 144 ปี ซึ่งมีอายุไล่เลี่ยและใกล้เคียงกับหมู่บ้านไผ่ล้อม ห้วยปลาไหล คำผักแพว ดงหลวง ซึ่งเป็นกลุ่มชนผู้ไทกะตากที่อพยพเข้ามาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ในเอกสารเล่มดังกล่าวยังได้กล่าวต่ออีกว่า เมื่อบรรพบุรุษได้ก่อตั้งบ้านเรือนขึ้นก็ได้กำหนดจุดศูนย์กลางของบ้านอยู่ที่คุ้ม 2 (คุ้มคุณพระรักษา) อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดบ้านโนนหอมปัจจุบัน จุดศูนย์กลางนี้เรียกว่า "ป่าหมาก" เพราะมีต้นหมากที่ปลูกไว้อยู่หนาแน่น นอกจากป่าหมากแล้วก็มีมะพร้าว มะม่วงและกอหวายรวมอยู่ด้วย จากการสัมภาษณ์นางอัญชัน

โยสิงสอน (Interviewed on April 13, 2017) เล่าว่า “พ่อกับแม่ยายเล่าให้ฟังว่าคนบ้านโนนหอมนี้อพยพมาจากเมืองคำเกิด คำม่วน เมืองโพนานากะแดง อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เขาแตกเค็กแตกเสมอมา พอมาถึงละกะมาตั้งบ้านอยู่เก๋ๆ หนองชะ (หนองฮาก) หนองน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน ในปัจจุบัน ชาวบ้านก็อยู่อาศัยมาตั้งแต่นั้น ออกแม่แฝ่ลูกไปเรื่อยๆ จนเป็นอย่างที่เห็น และผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนก็เล่าตรงกันว่าผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม อพยพมาจากเมืองคำเกิด คำม่วน และเมืองโพนานากะแดง ซึ่งปัจจุบันก็อยู่ในแขวงคำม่วนของประเทศ สปป.ลาว” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคำบอกเล่านี้คงจะใช้วิธีการมุขปาฐะคือเล่าปากต่อปาก ให้กับลูกหลานฟัง

ท้าวหอมคือผู้นำคนแรกที่พาชาวบ้านมาตั้งรกรากและมีอายุคาบเกี่ยวอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 5 ระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2400 ของการตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน 2560 ปัจจุบันรวมได้ 160 ปี แก่นหรือใจความของเรื่องเล่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับการอพยพจากภัยสงครามและการกวาดต้อนของกองทัพสยามทำให้ต้องอพยพและโยกย้ายถิ่นฐาน และกลายเป็นประวัติความทรงจำที่ถูกหรือสร้างกลับมาเล่าอีกครั้ง หากแต่การเล่านั้นเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจและยินดี กระตือรือร้นที่จะเล่าความเป็นชุมชนและเป็นกลุ่มชนผู้ไทกะตากให้ผู้อื่นได้รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น แม้ว่าจากประวัติของการอพยพข้ามมายังฝั่งประเทศไทยเกิดจากภัยของสงครามและการกวาดครัว ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ได้แก่ นายอุทัย อภิวัฒนศิริ, นายจรัส รมราสีและนายสว่าง เปลี้นเอก (Interviewed on April 13, 2017) ได้เล่าถึงประวัติของวีรบุรุษของตนเอง และความเป็นผู้นำของชาวผู้ไทกะตากที่รวบรวมให้เป็นหมู่บ้านที่เป็นปึกแผ่น ความชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่เลือกสรรพื้นที่ของการตั้งบ้านเรือนที่อุดมสมบูรณ์ และมักจะไม่ได้กล่าวถึงความเจ็บปวดที่ถูกกวาดต้อนมาจากภัยของสงคราม การเล่าถึงประวัติความทรงจำของชาวบ้านจึงไม่ได้เน้นไปที่ความทรงจำที่เจ็บปวดจากภัยของสงคราม

3. สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตาก

สังคมของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม มีโครงสร้างและรูปแบบคล้ายกับชุมชนอื่นๆ กล่าวคือ มีการปรับปรนและผสมผสานกันระหว่าง

พุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี รวมถึงคติแบบพราหมณ์ ฮินดู ชาวบ้านยึดมั่นในสถาบันทางศาสนา มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งตามแบบอย่างของชาวผู้ไท ยอมรับและนับถือในระบบอาวุโส ไม่นิยมความรุนแรง ชอบการประนีประนอม และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ภาพทางสังคมของชาวผู้ไทโดยทั่วไปยังคงรักษาสังคมแบบเครือญาติ เคารพผู้ที่รักและนับถือรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะงานบุญประเพณีและพิธีกรรมก็จะร่วมแรงร่วมใจกันทำบุญตามเทศกาล เช่น การทำบุญรอบปีตามฮีตสิบสอง และการปฏิบัติตามกติกาสังคมของชุมชน แม้ในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภค เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตบางประการ แต่ชุมชนผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนเองผ่านประเพณีและพิธีกรรม รวมถึงวัฒนธรรมบางประการที่ยังมีคุณค่าทางจิตใจและเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวใจให้ลูกหลานชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมเห็นความสำคัญและมีแนวคิดที่จะสืบสานและสร้างสรรค์ไว้จนถึงรุ่นต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านโนนหอมมีความคล้ายคลึงกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตากบ้านปากว้างท่า สปป.ลาว มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในข้อปฏิบัติ และยังคงใช้แนวคิดของฮีตสิบสองรวมถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต ภาพรวมของสังคมยังคงเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ปลูกข้าวและปลูกพืชรวมถึงเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการอุปโภคและบริโภค สภาพบ้านเรือนของชาวผู้ไทกะตากบ้านปากว้างท่ายังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก กล่าวคือ บ้านยังคงเป็นบ้านใต้ยกใต้ถุนสูง เอาพื้นที่ส่วนใต้ถุนไว้เลี้ยงสัตว์และทอดผ้า หลังคาบ้านส่วนมากยังคงทำด้วยไม้มีห้อง 3 ห้อง ห้องหนึ่งสงวนไว้สำหรับเจ้าของบ้าน ลูกเขยและลูกสะใภ้จะแย่งกรายหรือเข้าไปไม่ได้ วัตรปฏิบัติเกี่ยวกับฮีตปู่คงย่า ฮีตตา คงยาย ฮีตไก่ ฮีตเขย ยังคงเข้มข้น ไม่ลดหย่อน หากใครละเมิดต้องมีการปรับไหม ในทางกลับกันชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม บ้านเรือนเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก คนรวยส่วนมากสร้างบ้านสองชั้นหรือไม่ก็สร้างเป็นคูหาด้วยปูน ติตพื้น หลังคามุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง มีการตกแต่งบ้านตามแบบฝรั่งให้ดูทันสมัย การเลี้ยงสัตว์ค่อนข้าง

น้อยลง แต่นิยมเลี้ยงเพื่อการค้าโดยเฉพาะโคขุน ฮีตบ้านต่างๆ ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะฮีตสำหรับการแต่งงาน แต่เดิมเคยมีการหมั้นเขย (สอนเขย) แต่ปัจจุบันนี้แทบจะไม่ปรากฏ การแต่งงานส่วนมากมักจะแต่งกับคนนอก เนื่องจากมีประชากรของชาวบ้านโนนหอมหลายคนต้องไปใช้ชีวิตที่ต่างพื้นที่ ดังนั้นการแต่งงานข้ามกลุ่มชนของตนเองจึงมีมากขึ้น จากเดิมนามสกุลหลักของบ้านโนนหอมคือ ไชยประภาย จากการสำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 มีมากถึง 73 ครัวเรือน ลดลงเหลือ 40 ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2560 และมีคนนอกเข้ามาแต่งงานกับชาวผู้ไทบ้านโนนหอมมากขึ้น

ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม ปรากฏชัดเจนเมื่อมีประเพณีและพิธีกรรมสำคัญ อาทิ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน และบุญผ้าป่า ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา โดยนำสิ่งของเครื่องใช้ อาหารหวานคาว และดอกไม้ มาร่วมทำบุญที่วัด พร้อมทั้งร่วมกันฟังธรรมเทศนา ทั้งตอนเช้า กลางวันและตอนค่ำ กิจกรรมและงานบุญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จะได้รับความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านมาก โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะมารวมตัวกันที่วัดเป็นจำนวนมาก อีกทั้งวัดยังเป็นที่รวมใจกันในการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญ เช่น ในงานบุญผะเหวด ชาวบ้านก็จะใช้ลานวัดเป็นที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งการทำเครื่องร้อยเครื่องพันที่จะประกอบในงานบุญ ประดิษฐ์ตกแต่งขบวนช้าง ขบวนม้าและขบวนรถต่างๆ ในงานบุญผะเหวด ล้วนสะท้อนวิถีคิดเรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านทั้งสิ้น

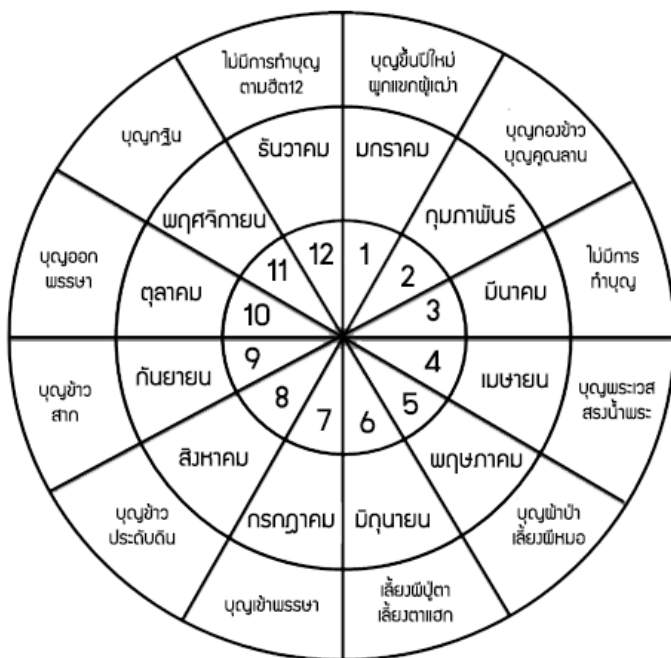
ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม แสดงให้เห็นชัดเจน คือ ผีปู้ตา ซึ่งใช้ความเชื่อเรื่องผีปู้ตามาเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤติผิดจารีตและระเบียบของสังคมซึ่งเบญจวรรณ นาราสัจ (Narasaj, 2009, 92) กล่าวว่า ดอนปู้ตาเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีความจำเป็นต้องใช้สอยสิ่งใดภายในบริเวณดอนปู้ตา ต้องขออนุญาตผีปู้ตาเสียก่อน มิฉะนั้นจะถูกลงโทษ เกิดอุบัติเหตุต่างๆ

การเลี้ยงผีปู้ตาของชาวผู้ไทบ้านโนนหอมมีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้าน

ในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข มักจะจัดพิธีกรรมเมื่อเดือน 3 และเดือน 6 ขึ้น และนิยมจัดในวันเสาร์หรืออาทิตย์เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกหลานได้อยู่ร่วมในพิธีกรรม และส่วนมากจะทำก่อนจะถึงฤดูทำนา โดยเจ้าจ้ำจะเป็นเจ้าพิธีในการจัดเลี้ยง เจ้าจ้ำจะแต่งตั้งคณะกรรมการในหมู่บ้านทุกครัวเรือนเก็บเงินจากครัวเรือนละ 5 บาท หรือแล้วแต่กำลังศรัทธา เพื่อนำมาซื้อไก่ ต้มเป็นไก่ขั่วญ ส่วนชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวรวมทั้งไก่ต้มไปในพิธีด้วย มีเครื่องเช่นไห้ต่างๆ ได้แก่ เหล้า ไก่ เทียน ดอกไม้ รูป ชันห้ำ เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันในบริเวณหน้าหอผีปู้ตา แล้วบอกกับปู้ตาให้ช่วยปกปักรักษาและดลบันดาลให้ชาวบ้าน ลูกบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์ ทำนาและการเกษตรให้ได้ผลผลิตดี รวมถึงการดำเนินชีวิตปกติมีความสุข หลังจากนั้นก็จะมอบข้าวปลาอาหาร ไก่ขั่วญ เหล้ายาปลาบั้ง รวมถึงของเครื่องเช่นไห้ต่างๆ เมื่อเสร็จพิธีทุกคนก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน

การประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงไหว้ผีปู้ตาของชุมชน ได้สะท้อนวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เรียนรู้จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับที่บุญยงค์ เกศเทศ (Kedthes, 2009,129) กล่าวว่า ความเชื่อถือศรัทธาในผีบรรพชน “ผีปู้ตา” นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชุมชนชาวอีสาน ที่สืบทอดเกี่ยวโยงไปถึงความผูกพันระหว่างคนกับป่าอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุที่ชุมชนต้องพึ่งพาป่าเพื่อยังชีพ ตั้งแต่ก่อตั้งบ้านเรือนเป็นต้นมา จึงต้องกระทำตนให้ประสานกลมกลืนกับป่า ทั้งใช้สอยทรัพยากร ผลิตผลจากป่าอย่างประหยัด ด้วยจิตสำนึกและรู้คุณค่า “ผีปู้ตา” หรือ “ผีอารักษ์บ้าน” ดังนั้นการเสริมสร้างภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดเป็นมรดกมาในรูปแบบของ “ชะล้า” หรือข้อห้ามจับสัตว์หรือนำสิ่งของต่างๆ ในบริเวณดอนปู้ตาออกไป หากละเมิดจะทำให้มนต์เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และมีอันเป็นไปต่างๆ จึงยังคงเป็นแนวทางที่สอนชาวบ้านได้อีกทางหนึ่งในเรื่องของการประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ว่าจำเป็นอย่างไรที่จะต้องใช้อย่างประหยัดและหวงแหนและด้วยความเคารพ ถ้าหากชาวบ้านใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างไม่สำนึก จะทำให้ระบบนิเวศของป่าถูกทำลาย เสื่อมสภาพและขาดความสมดุล

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทในแต่ละท้องถิ่น มีฮีตสิบสองเป็นบรรทัดฐานของการดำเนินชีวิตคล้ายกับคนอีสาน แม้ว่าจะปฏิบัติแต่ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามฮีตสิบสองอย่างครบถ้วน แต่ก็ถือว่าฮีตสิบสองเป็นแม่บทของกฎหมายที่สำคัญมีบางอย่างที่ยังหลงเหลืออยู่ ส่วนที่เลือนหายไปก็น่าจะสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของประเพณี ขนบธรรมเนียมหรือจารีตนั้นลดน้อยลงไป เมื่อนำฮีตสิบสองมาพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่าได้ผนวกแนวคิดและความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และผีเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ทำให้มองเห็นความผูกพันอย่างชัดเจนในเรื่องคน ธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติที่แสดงออกในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ร่องรอยของความเชื่อแบบเดิมและการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลา ซึ่งจะทำให้วิถีการปฏิบัติดังกล่าวสืบทอดจนถึงรุ่นลูกหลานการทำบุญประเพณีของชาวบ้านโนนหอม ซึ่งประเพณีในรอบปีของชาวบ้านโนนหอมปรากฏตามแผนภูมิดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงประเพณีปฏิบัติของชาวผู้ไทกะตักบ้านโนนหอม
ที่มา: Chathiphot (2017, 156)

4. พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม ประเพณีและคติชนชาวผู้ไทกะตาก บ้านโนนหอม

สังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การศึกษา เทคโนโลยี ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ของคนในสังคม ระดับของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชนที่ใหญ่ขึ้น และการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปชั่วคราวหรือถาวร โดยมีผลทั้งทางบวกและทางลบ ชุมชนบ้านโนนหอมก็ได้รับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง โดยเฉพาะอิทธิพลของกระแสบริโภคนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ มีผลกระทบโดยตรงต่อระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนชาวบ้านโนนหอมในปัจจุบัน

จากการศึกษา พบว่า วัฒนธรรมของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ได้มีรูปแบบและลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ซึ่งวัฒนธรรมที่กล่าวถึงข้างต้นเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและประเทศ รวมถึงสังคมโลกด้วย

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่ด้านที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่เรียบง่าย หันมานิยมสร้างบ้านหลังใหญ่โตและมีค่าใช้จ่ายสูง บ้านเรือนส่วนมากในอดีตยกใต้ถุนสูงเนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรม ทำนา ปลูกข้าว และเลี้ยงสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับงานเกษตร แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความนิยมบ้านเรือนยกใต้ถุนสูงกลับลดน้อยลง และหันไปนิยมบ้านที่ใช้วัสดุก่ออิฐถือปูน ทำให้ที่อยู่อาศัยของชาวบ้านผู้ไทกะตากเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แม้จะมีบ้านไม้รูปทรงดั้งเดิมหลงเหลืออยู่แต่ก็ถูกปล่อยทิ้งร้าง ไม่ได้รับการบูรณะหรือซ่อมแซมให้เป็นที่พักอาศัยได้

ด้านอาหาร พบว่า อาหารของชาวผู้ไทกะตากเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากมีการเปลี่ยนรูปแบบของการบริโภคของคนรุ่นใหม่ การติดต่อกับโลก

ภายนอกมากขึ้นทำให้อาหารการกินเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับทรัพยากรป่า และน้ำที่ทำมาหากินของชาวบ้านถูกทำลายและลดขนาดของพื้นที่ลงอย่างรวดเร็ว จำนวนของสัตว์ป่า สัตว์น้ำลดลง ทำให้การทำมาหากินลำบากขึ้น และกระแสของการบริโภคนิยมเริ่มรุดล้าเข้าไปในวิถีชีวิตของชาวบ้านทุกกลุ่ม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีคิดและวิถีการดำรงชีพ จากเคยออกไปจับปู จับปลา หาถั่วงา หาหอย และสัตว์น้ำ หรือผักต่างๆ แลวริมห้วยท้ายบ้านมาประกอบอาหารก็ลดลง เพราะพืช ผัก และสัตว์น้ำถูกนำไปวางขายตามตลาดสด และมีอาหารประเภทถุงสำเร็จรูป การจับจ่ายและซื้อหาอาหารง่ายมากขึ้น กลายเป็นเรื่องของการเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพแบบเดิมไปอย่างสิ้นเชิง

ด้านเครื่องนุ่งห่มและการแต่งกาย พบว่า ชาวบ้านโนนหอมใช้เครื่องแต่งกายที่เปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย กลุ่มคนรุ่นใหม่จะไปปะทะสังสรรค์กับโลกภายนอก ทำให้เกิดการเลียนแบบการแต่งกายที่คล้ายกับคนอื่นๆ สังคมอื่นๆ มากขึ้น ทั้งนี้ นายวันชัย ผึ้งซ้าย (Interviewed on April 13, 2017) กล่าวว่า การแต่งกายแบบดั้งเดิมยังคงหลงเหลือกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงแต่งกายคล้ายเดิม การสวมใส่ผ้าชิ้นที่เป็นหัตถกรรมทอมือของชาวบ้านจะพบเห็นได้เฉพาะในโอกาสสำคัญๆ เช่นงานบุญชาวบ้านจะสวมใส่ผ้าถุงทั้งผ้าไหม ผ้าชิ้นมัดหมี่ รวมถึงผ้าฝ้ายย้อมครามไปรวมตัวกันที่วัด โอกาสอื่นๆ จะพบเห็นเครื่องแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาวผู้ไททะเลสาบได้บุญพะหวัด การแต่งกายของชาวผู้ไททะเลสาบในงานบุญพะหวัดได้แสดงพลังให้เห็นว่า “เครื่องแต่งกาย” กลายมาเป็นเครื่องมือต่อรองทางวัฒนธรรมให้ตนเอง และใช้เครื่องแต่งกายแยกตนเองออกจากกลุ่มคนอื่น กล่าวคือ เครื่องแต่งกายชุดสีดำทั้งเสื้อและผ้าถุงสีดำ ขลิบด้วยแถบผ้าสีแดง มัดมวยผมด้วยฝ้ายสีขาว โดยสวมใส่ในงานบุญสำคัญๆ อาทิ งานเลี้ยงผีปู่ตา งานบุญพะหวัด งานบุญเข้าพรรษา งานบุญข้าวประดับดิน งานบุญข้าวสาก งานบุญออกพรรษา งานปีใหม่ รวมถึงงานต้อนรับแขกที่ไปเยือนและงานบุญปีใหม่ ซึ่งทุกวันนี้ชุดประจำกลุ่มชนผู้ไททะเลสาบได้ถูกนำไปใช้ในงานผู้ไทโลก ทั้งยังถูกนำไปเสนอเป็นภาพลักษณ์ของการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมของ

จังหวัดสกลนครหลายงาน และได้ขยายไปถึงหน่วยงานของภาครัฐต่างๆ ที่ต้องสนับสนุนให้สวมใส่ชุดประจำกลุ่มชนของผู้ไทกะตากในตำบลโนนหอมทุกหมู่บ้าน ในวันศุกร์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเครื่องแต่งกายของชาวผู้ไทกะตากได้กลายเป็นเครื่องมือต่อรองทางวัฒนธรรมกับรัฐอีกอย่างหนึ่ง

ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยวชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านโนนหอม ได้รับข้อเสนอของการจัดงานวันผู้ไทโลกครั้งที่ 6 ขึ้น ในวันที่ 15-17 มกราคม 2558 โดยใช้ชื่อว่า ผู้ไทโลก เทอที่ 6 (วันผู้ไทโลก ครั้งที่ 6) ภายใต้แนวคิด “โฮมเจ้าถิ่นข้าวแลง เบิงแยงฮืดผู้ไท ดีเจ้าประทับใจ...สกลนคร” ที่บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม จังหวัดสกลนคร กิจกรรมในครั้งนี้ได้พบพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชัดเจนมาก นับตั้งแต่ เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน และศิลปะการแสดง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม นายอุทัย อภิวัตน์ศิริ (Interviewed on April 13, 2017) กล่าวว่า การจัดงานครั้งนี้ได้ช่วยให้ชาวผู้ไทถิ่นตัวโนนแห่งของการรักษาวรรณกรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นคนแก่ วัยรุ่นและเด็ก ต่างก็มีส่วนร่วมช่วยกันที่จะทำให้วัฒนธรรมของผู้ไทกะตากมีความเข้มแข็งได้ และสามารถยืนยงต่อไปในอนาคตไปอย่างมั่นคง ในด้านของเครื่องนุ่งห่มและการแต่งกาย ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมงานทั้งหมดต้องแต่งกายด้วยชุดของผู้ไทกะตาก เน้นสีดำทั้งเสื้อและกางเกงหรือผ้าถุง และขลิบด้วยผ้าสีแดง ตรงขอบชายเสื้อ ชายผ้าขึ้น หญิง-ชายชาวผู้ไทกะตากที่รับผิดชอบการแสดงก็ต้องแต่งกายแบบดั้งเดิม คือ ใส่มวยผมด้วยฝ้ายขาวและใส่เล็บ และผู้ชายก็ต้องสักลาย และมีผ้าโพกศีรษะ มีเครื่องประดับด้วยเงินสำหรับผู้หญิงทั้งสร้อยคอและกำไลข้อมือ ต่างหู (ต่างหู) จากกระแสของการแต่งกายหรือใช้เครื่องนุ่งห่มทำให้แรงกระตุ้นในการแต่งกายแบบชาวบ้านผู้ไทกะตากเพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่เคยแต่งกายประจำกลุ่มชนเฉพาะในช่วงเวลาสำคัญคืองานบุญผะเหวด ก็ทำให้มีการแต่งกายประจำกลุ่มชนเพิ่มขึ้นในงานบุญอื่นๆ ด้วย เช่น บุญเลี้ยงผีปู่ตา บุญข้าวประดับดิน บุญเข้าพรรษาและบุญออกพรรษา รวมถึงในกิจกรรมสำคัญต่างๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมกีฬาโรงเรียน กิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ของ อบต. และงานระดับจังหวัด เช่น งานบุญนมัสการพระธาตุเชิงชุม และงาน

ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ในด้านอาหารการกินก็ได้ช่วยให้ชาวบ้านได้นำเสนออาหารพื้นบ้านสู่แขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยว มีการเปิดบ้านเป็นโฮมสเตย์และใช้สำหรับอาหารพื้นบ้านประเภทแกงหน่อไม้ใส่แมงกูดจิ ซุบหน่อไม้ใส่หนังเค็ม แกงหวายใส่ไก่บ้าน ปนปลากะดั่ง ตำเมี่ยงหัวตะไคร้ และอุปุนา ซึ่งทำให้อาหารเหล่านี้ได้ถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังที่ไม่ค่อยได้รับประทานหรือแทบจะไม่รู้จึกแล้ว เนื่องจากความนิยมในการบริโภคอาหารสมัยใหม่และอาหารร้านสะดวกซื้อ จากการสัมภาษณ์นายเดือน ไช้ประภาย (Interviewed on April 13, 2017) เล่าว่าเด็กน้อยสมัยนี้ไม่กินแล้วอุปุนา แกงอ่อมหวาย เขาบอกว่าไม่อร่อย ขม กินขมนและอาหารในเมืองอร่อยกว่า แต่พวกนี้ไม่รู้ว่อาหารพวกนี้มีประโยชน์ มันเป็นยาด้วยนะ และส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นพลวัตด้านศิลปะการแสดงของชาวบ้านโนนหอม คือ ฟ้อนผู้ไทและรำมวยโบราณ ซึ่งแต่เดิมทำรำต่างๆ หายไปแต่ถูกรื้อฟื้นกลับมาและพัฒนาต่อยอดทำรำรวมถึงท่ามวยโบราณต่างๆ ไปสู่นักเรียนและเยาวชนอีกหลายคน ซึ่งการส่งผ่านวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงนี้ต้องอาศัยความเข้าใจและความรักในศิลปะการแสดงของกลุ่มชนตนเอง

ด้านยารักษาโรค พบว่า ชาวบ้านโนนหอมมีหมอพื้นบ้านในอดีตจำนวนมาก ได้แก่ หมอยาฮากไม้ หมอเป่า หมอจอด หมดมนต์ หมออุ หมอมอ หมอเหยา หมอขวัญ หมอธรรม หมอดำแย ฯลฯ ซึ่งหมอเหล่านี้ได้รับความนิยมมาก เพราะปัจจัยการคมนาคมที่ไม่สะดวกทำให้การเดินทางไปหาหมอเมื่อก่อนนี้ลำบาก อีกทั้ง การรักษากับหมอพื้นบ้านก็มีราคาถูก รักษาด้วยความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจในพื้นฐานทางสังคมของผู้ป่วยที่อยู่ในหมู่บ้านของตนเอง และเมื่อก่อนการใช้ซื้อห้ามต่างๆ มักจะสัมฤทธิ์ผลเพราะคนเชื่อในคำพูดของหมอพื้นบ้านและปฏิบัติตามจนเกิดผล แต่เมื่อมีระบบการแพทย์แผนปัจจุบันที่เข้าถึงชุมชน ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและค่านิยมใหม่ๆ โรคใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้จำนวนของหมอพื้นบ้านลดลง และบทบาทของหมอพื้นบ้านก็ลดลงไปด้วยตามปัจจัยของสังคมและพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป การหันมาพึ่งพาแพทย์แผนปัจจุบัน และระบบสาธารณสุขสมัยใหม่ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างหมอพื้นบ้านกับแพทย์แผนปัจจุบัน ทั้งด้านความรวดเร็วและด้านการใช้เครื่องมือเครื่องมือของการรักษา

ด้านบทบาทของคติชนของชาวผู้ไทยกะตากบ้านโนนหอม พบว่าชุดข้อมูลคติชนที่ยังคงมีการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ นิทาน ซึ่งนิทานที่ถูกถ่ายทอดมากที่สุดได้แก่ นิทานเรื่องหนองฮาก ซึ่งเป็นนิทานอธิบายเหตุ มีความเชื่อมโยงกับตำนานหนองหารลุ่มและผาแดงนางไอ่ นิทานนี้ถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำๆ ทั้งในงานบุญประเพณีและในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งในชุมชนบ้านโนนหอมมีนักเล่านิทานที่มีความสามารถ คือ นางอัญชัญ ไยสิงสอน

สรุปผลและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ผู้ไทยกะตากจากมหาไซถึงโนนหอม : การศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวผู้ไทยกะตากบ้านโนนหอม พบว่า เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมืองสกลนครและหนองหาร ตั้งอยู่ใกล้กับหนองน้ำใหญ่ชื่อหนองฮากซึ่งเป็นตำนานที่เชื่อมโยงกับตำนานหนองหารลุ่มเกิดจากหมาที่ไปกินกระดูกอ่อนแล้วมาอาเจียนบริเวณนี้เลยตั้งชื่อว่าหนองฮาก ผู้คนที่อาศัยอยู่หมู่บ้านนี้เดิมตั้งกระจายกันเป็นหย่อมๆ ตามพื้นที่เนินน้ำท่วมไม่ถึง หลังจากนั้นก็ขยายไปตามบริเวณใกล้เคียงและหัวไร่ปลายนา แต่ก็อยู่ทางด้านทิศเหนือของหนองน้ำใหญ่ ชาวบ้านทั้งหมดอ้างว่าเป็นกลุ่มชนชาวผู้ไทยกะตากซึ่งอพยพมาจากเมืองมหาไซ (มหาชัยกองแก้ว) และเมืองโพนานากะแดง ประเทศสปป.ลาว ตั้งแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 แล้วก็แยกย้ายกันไปตั้งหลักแหล่งตามที่ต่างๆ รอบเทือกเขาภูพาน ในจำนวนของชาวผู้ไทยกะตากนี้ พบว่า มีอยู่ไม่มากนักสามารถนับจำนวนหมู่บ้านได้ เช่น บ้านดงหลวง บ้านใหม่หนองมะเกลือ บ้านดำนม่วงคำ ซึ่งบรรพบุรุษของชาวบ้านเหล่านี้ได้เล่าข้อมูลที่ตรงกันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การอพยพของผู้คนว่ามาจากบ้านมหาไซหรือเมืองมหาชัยกองแก้ว แขวงคำม่วน สปป.ลาว แล้วยังบอกหมู่บ้านที่อพยพมาด้วยว่าชื่อหมู่บ้านใด บางครอบครัวยังไปมาหาสู่ญาติพี่น้องของตนเองด้วยในช่วงเวลาบุญสำคัญต่างๆ ทำให้เกิดความแน่นแฟ้นทางเครือญาติและสังคมของชาวผู้ไทยกะตากได้ดีอีกทางหนึ่งด้วย

ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตาก พบว่า ชาวผู้ไทกะตากนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผี แนวปฏิบัติด้านประเพณี และพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตากของบ้านโนนหอมและบ้านปาก้วยท่ง สปป.ลาว ยังคงมีความคล้ายคลึงกัน โดยยึดถือเอาฮีตสิบสองเป็นวิถีปฏิบัติ สะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนายังคงมีอิทธิพลเหนือกว่าแต่ก็ได้ละทิ้งแนวปฏิบัติเกี่ยวกับผี หากแต่ ใช้การผสมผสานและกลมกลืนเอาความเชื่อเรื่องผีเข้าไปกับพระพุทธศาสนา ได้อย่างแนบเนียน ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญของชาวผู้ไทกะตาก คือ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคม ซึ่งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตนั้นได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงานและการตาย ประเพณีและพิธีกรรม เหล่านี้ได้ใช้แนวคิดของพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ผสม ผสานกัน และมีแนวความเชื่อพื้นบ้านต่างๆ ถูกผนวกรวมเข้ามา จนกลายเป็นแนว ปฏิบัติที่ยึดถือ สืบทอดกันมายาวนาน แต่ก็พบว่า มีบางประเพณีพิธีกรรมที่ เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเกิด และการ แต่งงาน ที่เริ่มเห็นความแปลกใหม่และทันสมัยของพิธีกรรม มีการปรับประยุกต์ เอารูปแบบของพิธีกรรมจากที่อื่นๆ มาใช้ สัมภาษณ์นางโจม อุตวงศ์ษา (Interviewed on April 13, 2017) และนางจันรี เปลี่ยนเอก (Interviewed on April 13, 2017) เล่าว่า ทุกวันนี้พอเวลามีคนเกิดก็ชอบจัดงานรับขวัญเด็ก และ มีการเฉลิมฉลองวันเกิดให้เด็ก แม่มีมือใหม่มักไม่นิยมใช้ยาสมุนไพร แม้จะรู้ว่าดีแต่ ก็ไม่อยากจะใช้ การเกิดจึงนิยมไปใช้แพทย์แผนปัจจุบันและโรงพยาบาลดีๆ ในเมือง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้เพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคมและสุขภาวะ อีกทั้งการปรับ เปลี่ยนไปตามความเจริญของเทคโนโลยี เช่น การเกิดก็นิยมใช้ระบบการแพทย์ แผนปัจจุบันมากขึ้น และละทิ้งความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิด สมุนไพรที่เคยใช้ก็เริ่มเลือนหายไป ข้อห้าม (ชะล่า) ก็เริ่มเลือนหายไปตามยุคสมัย ซึ่งเป็นสิ่ง ที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวผู้ไทกะตากเริ่มเปลี่ยนแปลง ไป และอาจเป็นส่วนที่ทำให้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมหลายประการถูกกลืนเลือนและ เลือนหายไปด้วย

ด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคมของชาวผู้ไทกะตาก สอดคล้องสัมพันธ์

กับฮิตสิบสอง ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ถูกใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีของชาวบ้าน ซึ่งฮิตสิบสอง ที่ยังคงเห็นชัดเจน ได้แก่ บุญกองข้าว บุญคูณลาน บุญผะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา ซึ่งบุญที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับพระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มีพิธีกรรมบางประการเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและรำลึกถึงบุญคุณต่างๆ ของชาวบ้าน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือฮิตสิบสอง ที่เกี่ยวข้องกับผีหรือความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ บุญกองข้าว บุญเลี้ยงผี เลี้ยงตาแฮก เลี้ยงผีปู่ตา ประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้แม้จะไม่ได้ปรากฏชัดเจนในทำเนียบของฮิตสิบสอง แต่ชาวบ้านโนนหอมยังคงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เนื่องจากการรำลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณทั้งปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว และผิอารักษ์ที่ปกปักษ์รักษาบ้านเรือนทุ่งนา และที่ทำกินต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้ยังคงอยู่ เพราะตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานและความมั่นคงของจิตใจ

ด้านพลวัตของวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมที่ชัดเจนของชนผู้ไทบ้านโนนหอม ใช้ “ฮิตสิบสอง” เป็นกลไกของการขับเคลื่อนและมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและให้เข้ากับบริบทต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป พิธีกรรมที่มองเห็นพลวัตที่ชัดเจน คือ บุญผะเหวด ซึ่งเป็นบุญสำคัญที่ชาวบ้านร่วมมือกันทำ เพราะเป็นงานบุญใหญ่ ต้องอาศัยคนหลายคน มีการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับศาสนาพุทธ เช่น ฟังเทศน์มหาชาติ แห่ผะเหวด แห่ผ้าผะเหวด แห่กัณฑ์หลอน แห่ข้าวพันก้อน ทำบุญ ทำทาน นอกจากจะช่วยให้คนในชุมชนมีบรรทัดฐานที่ดีแล้ว ยังช่วยสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนอีกด้วย ส่วนบุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสากต่างก็แสดงให้เห็นว่าตำนานและพิธีกรรมมีความสำคัญในการรักษารูปแบบของพิธีกรรมเอาไว้ นั่นคือ ตำนานเรื่องแม่โพสพ เจ้าที่ ผีตาแฮก ผีปู่ตา เป็นตำนานที่สอนและบอกให้คนรำลึกถึงพระคุณของข้าวในฐานะอาหารของมนุษย์ ในปัจจุบันพบว่า “การทำขวัญข้าว” มีปริมาณลดลง หลายครอบครัวไม่เคยทำขวัญข้าว ซึ่งเป็นพลวัตเชิงปริมาณที่เห็นได้ชัดเจน ส่วนรูปแบบการทำขวัญข้าวก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม

จากที่เคยทำเต็มรูปแบบก็ปรับลดลงทั้งในแง่ของเวลาและแง่ขององค์ประกอบในพิธีกรรม แต่แม้จะมีการปรับลดบทบาทลงไปอย่างไรก็ตาม ประเพณี พิธีกรรม และตำนานเหล่านี้ก็ยังคงได้รับการสืบทอดปฏิบัติเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ ความอบอุ่นใจและเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ (fertility) ตอบสนองต่อความมั่นคงและเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนผู้ไทกะตาคบ้านโนนหอมได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่อง ผู้ไทกะตาคจากมหาไซถึงโนนหอม : การศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากจะทำให้รับรู้และเข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวผู้ไทกะตาค ทั้งที่อยู่ในบริบทของสังคมรัฐชาติที่แตกต่าง แต่ก็ยังคงมีแก่นของความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมแบบเดียวกัน ทำให้เกิดการมองและตีความวัฒนธรรมของกลุ่มชนในบริบทที่แตกต่างกัน แต่ก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความเข้าใจใน "คน" อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีประเด็นของข้อเสนอแนะเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่งานวิจัยในมิติของการนำคติชนในฐานะที่เป็นชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมไปปรับใช้ในแนวทางของการต่างๆ ของสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในบริบทของโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว ซึ่งอาจใช้การฟื้นฟูและส่งเสริมให้ชาวผู้ไทกะตาคได้นำเอาประเพณี การแต่งกายและการแสดงรวมถึงการละเล่นมาสร้างสรรค์ใหม่ในแง่ของการประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้โดดเด่นและใช้เพื่อเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ชาวบ้านนำเอาทุนทางวัฒนธรรมของตนเองมาสร้างมูลค่าเพิ่มพร้อมกับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนมาผสมผสานกับคุณค่าของชุดข้อมูลทางคติชน เช่น ตำนาน การแสดงพื้นบ้าน หัตถกรรม และเครื่องปั้นดินเผา หรือเครื่องจักสาน แล้วนำไปสู่การสร้างมูลค่าให้กับคนในชุมชนของผู้ไทกะตาคได้ด้วย

References

- Aphiwatanasiri, U. Scholars of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Chathiphot, P. (2017). **The Social and Cultural dynamics of the Phu Tai Katak Ban Non Hom**. Sakon Nakhon: Sakon Nakhon Rajabhat University.
- Fangsai, W. Teacher of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Fine Arts Department. (1999). **Prachum Pongsawadan Kanjanapisek Version Volum 4**. Bangkok: Pimlak.
- Kedthes, B. (2009). **The Inheritance**. Kalasin: Prasarn Publishing.
- Khaipraphai, D. Villager of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Narasaj, B. (2009). **History of Isan Wisdom**. Khon Kaen: Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP) Khon Kaen University.
- Nathalang, S. (2014). **Theory and science of criticism for Thai folk literature**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Plianek, P. Villager of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Plianek, S. Folk Healer of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Plianek, J. Villager of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Prince Damrong Rajabubhab. (2000). **Tales of Archeology**. Bangkok: Bannakharn.

- Romrasri, J. Scholars of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Srisontisuk, S. (2000). **Impact of education on changing attitudes and values of the community of Phu Tai Ethnic Group, Ban Non Hom Tambol Non Hom Amphoe Mueang Sakon Nakhon Province**. Khon Kaen: Khon Kaen University.
- _____. (2001). **The Study of the Phu Tai Ethnic Community Structure at Ban Non Hom, Tambol Non Hom< Amphoe Muang Changwat Sakon Nakhon**. Khon Kaen: Khon Kaen University.
- Thipakornwong, Chao Phraya. (1995). **Pra Ratchapongsawadarn Krung Rattanakosin Ratchakarn Ti 3, The history of Rattanakosin period in reign King Rama 3**. Bangkok: Fine Arts Department.
- Uttawongsa, J. Villager of Ban Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Verathawemas S and Thangsakul N. (2009). **Phutai Vernacular Houses in Lao PDR**. Khon Kaen: Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP) Khon Kaen University.
- _____. (2016). **Creative Folklore: Synthesis and theories**. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation).
- Yaisingsorn, A. Storyteller of Non Hom Village, Interviewed on April 13, 2017.
- Premjit, S. and Dore, T. (1996). **Etienne Aymonier's Memoir of Travel in Lao, 1895**. Chiang Mai: Social Research Institute.